

URBAN DESIGN

URBANISTYKA

BARTOSZ DENDURA

PhD Eng. Arch.

Cracow University of Technology

Faculty of Architecture

e-mail: bartosz.dendura@pk.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9165-1014>

SZYMON KRASICKI

DSc PhD, AWF Professor

The University School of Physical Education in Krakow

Faculty of Physical Education and Sports

e-mail: szymon.krasicki@awf.krakow.pl

PLANNING THE OLYMPIC GAMES LEGACY IN THE CONTEXT OF SOCIAL, ENVIRONMENTAL AND ARCHITECTURAL IMPACT

PLANOWANIE DZIEDZICTWA IGRZYSK OLIMPIJSKICH W KONTEKŚCIE ODDZIAŁYWANIA SPOŁECZNEGO, ŚRODOWISKOWEGO I ARCHITEKTONICZNEGO

ABSTRACT

In the early 1990s, the first questions began to arise about the legitimacy of large-scale projects, made on a grand scale for sports events, lasting only a short period. Doubts were not only raised about the organizers' budgets and the debts often left behind, but also about the impact of these projects on the environment and society. During this time, the word 'legacy' also appeared — in academic discourse, defining the remnants of these competitions. The two most recent editions of the Summer Olympics in Europe were analysed, which did not differ in scale, but due to being played over a longer interval, differed in the awareness of the organizers and the knowledge of how to plan projects more sustainably. The purpose of this work is to demonstrate that the design of Olympic venues in the context of the idea of an Olympic legacy should take into account elements of a strategy for the duration of these venues over time. It is only over a longer period of time that one can assess whether these original assumptions were correct, and the region gained valuable spaces for recreation, or whether they led to the creation of costly unfunctional sports facilities.

Keywords: sustainable design of sports venues, Olympic legacy, architecture of major sporting events, environmental impact of large-scale sports projects, Athens 2004, London 2012

STRESZCZENIE

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, wraz z rozpowszechnieniem się idei projektowania zrównoważonego, zaczęły się pojawiać pierwsze pytania o zasadność wielkich inwestycji realizowanych na potrzeby jednorazowych wydarzeń sportowych. Wątpliwości budziło nie tylko zaangażowanie olbrzymich środków finansowych — a nierzadko również pozostawiane długi, ale także wpływ tych inwestycji na miejskie ekosystemy. Tak zrodziła się idea dziedzictwa olimpijskiego, zgodnie z którą inwestycje realizowane na potrzeby igrzysk olimpijskich powinny wpływać pozytywnie na rozwój miast-organizatorów igrzysk. Artykuł przedstawia analizę porównawczą dwóch skrajnie odmiennych strategii implementacji idei dziedzictwa olimpijskiego na gruncie europejskim, na przykładzie letnich igrzysk w Atenach (2004) i Londynie (2012). Celem pracy jest zwrócenie uwagi na trudności mogące zniweczyć nawet najbardziej ambitne plany organizatorów igrzysk oraz rolę, jaką

w kształtowaniu dziedzictwa olimpijskiego i integracji wielkich planów inwestycyjnych z harmonijnym rozwojem ośrodków miejskich pełni strategia trwania wielkoskalowych obiektów w dłuższej perspektywie czasowej.

Słowa kluczowe: zrównoważone projektowanie obiektów sportowych, dziedzictwo olimpijskie, architektura wielkich wydarzeń sportowych, oddziaływanie środowiskowe wielkoskalowych inwestycji sportowych, Ateny 2004, Londyn 2012

1. INTRODUCTION

The evolution of the facilities and infrastructure realized for the Olympic Games in a more sustainable direction seems inevitable. The events of recent years felt on a global scale — the COVID-19 pandemic, Russia's invasion of Ukraine and the accompanying destabilization of energy and food markets, and finally the consequences of climate change that can no longer be ignored will accelerate the necessary adjustments in the planning and conduct of large-scale projects. At the same time, the tastes of younger generations will shape the Olympic programme both in terms of the disciplines presented and the media used, as well as in environmental issues (Parker and Igielnik, 2020). The modern Olympic Games will have to adapt to the host cities of the Games and their problems, whereas until now it has usually been the cities that have had to adapt to the IOC's requirements (Bach, 2018). Better embedding the infrastructure of the Games into the city's fabric and ecosystem is to be served by, among other things, Agenda 2020, which gives organizers more freedom to choose the location of particular competitions, eliminating, among other things, the need to build sports facilities for less popular sports in a given region. The idea of an Olympic legacy is also part of this trend.

Goal of the paper

The purpose of this paper is to highlight the difficulties accompanying the implementation of the idea of the legacy of major sporting events. The paper compares two extremely different examples of the strategy applied by the organizers: the Athens 2004 IO and the London 2012 IO. The common European denominator allows comparing social, economic and environmental contexts and drawing lessons from the experience of the two Olympic host cities for better, more sustainable planning of major infrastructure projects. The research conducted supports the research thesis that integrating the idea of Olympic heritage with planning, urban planning and architectural solutions increases the chances of using the huge resources mobilized for the organization of the Games to implement potentially exemplary solutions.

Methods

A critical-comparative analysis of the heritage of the Athens and London Summer Olympic Games was carried out based on official reports of the organizers, IOC and WWF reports, and cartographic materials (Ill. 2, Ill. 4). The in-situ condition of the venues was assessed between 2017 and 2022. Each of the examples discussed was analysed in the following categories: the organizing city's preparation for the Games and the extent of project; environmental protection; construction of the Olympic legacy; and physical transformations in the city's fabric. The literature review was based on the Scopus and Web of Science databases, with the cited bibliography also including representative book publications and articles in national academic journals. This is supplemented by press publications that approximate the public's assessment of both how the Olympic infrastructure development was conducted and its subsequent performance. A summary of the strategies adopted by the two organizing cities of the Games to shape the Olympic legacy is presented in graphical form (Ill. 5, Ill. 6). In the same form, a proposal for a model solution in line with the IOC guidelines and the cities' climate change adaptation strategies is presented (Ill. 7).

Scope

When the first questions were posed in the early 1990s about the pros and cons of hosting major sporting events, people began to move away from evaluating the Games solely in economic terms, gradually taking into account ecological and socio-cultural aspects as well. Hence the rationale for a comparative analysis of the summer Olympic Games held in a relatively short time interval — Athens 2004 and London 2012 — in countries professing similar values and still trying to face global problems together at that time, within the European Union. It was also important to be able to carry out field research without undue environmental cost.

The analysis of the strategy covers a nine-year preparation period, the period of the Games, and a minimum ten-year period of operation of the new infrastructure in the fabric of the city, with the assumption that the host city should be a beneficiary of the Games over a period of at least twenty years (Gratton, Preuss, 2008). The adopted time interval

allowed us to assess the sustainability of the applied solutions and their resilience to the changing economic situation of the countries and host cities of the Games.

Literature review

Since the 1990s, after the Brundtland Report (Brundtland, 1987) and the Rio de Janeiro Climate Summit in 1992, the topic of environmental protection and sustainable construction has gained great importance. This was confirmed by subsequent reports, the Kyoto and Paris climate protocols, and international agreements, which are mentioned in every document dealing with the investment of major sports events (including the Legacy Strategic Approach, the IOC Sustainability Report and Sustainability Essentials). In 1994, the International Olympic Committee (IOC) decided to attach environmental protection to sports and culture as the third pillar of the Olympic movement. This forced candidate cities for hosting the summer and winter games to evaluate their applications in terms of the impact of projects on local ecosystems.

The Barcelona Games (1992) were the first to be the subject of a broader study of how major sports projects fit into the concept of sustainable design and their suitability for future generations (Garcia-Ramon, 2000; Kennett and Moragas, 2006, p. 177; Aragón-Pérez, 2019, pp. 12–31; Solanellas, Ferrand and Camps, 2020). Twelve years later in Athens, the Games were already being held in an era of full awareness of the threats posed by climate change and human activity (Geneviève, 2023, pp. 156–181; Rosenthal, 2017; Panagiotopoulou, 2013, pp. 173–195; Bernard et al., 2006, pp. 33–56; Beriatos and Gospodini, 2004, pp. 187–202). London 2012 was already being treated by both academics and the organizers themselves as a testing ground for the impact of the Games on local residents, and concepts such as Olympic legacy, ecology and sustainable design were already being treated axiomatically (Bernstock et al., 2022; Whannel, 2021, pp. 29–52; Neto and Cirilo, 2019, pp. 410–411; Brown and Brown, 2018, pp. 40–53; Clark et al., 2018, pp. 474–483; Dendura, 2015, pp. 223–250; Girginov, Hills, 2012).

While the topic of post-Games use of Olympic villages as housing resources (Gold and Gold, 2021, pp. 290–291; Smith 2010), as well as the topic of adaptation of open recreational areas (Brown, Brown, 2018, pp. 40–53) has been covered quite extensively, research on Olympic legacy building strategies in the context of implementation strategies for sports facilities themselves and their role in the urban fabric is still a research gap. A search of the Scopus database found more than 60 articles from

2007–2022 with the keyword ‘Olympic legacy’ but only 6 met the search criteria including the second keyword ‘planning’, of which only two are set in the European context.

In the Polish literature, the first attempt to combine architectural and urban planning aspects with financial and environmental issues was a doctoral dissertation entitled *Architektura poolimpijska. Architektura obiektów użyteczności publicznej i infrastruktury technicznej realizowanych na potrzeby igrzysk w kontekście idei dziedzictwa olimpijskiego* (Dendura, 2017). On the other hand, one can find publications addressing the role of selected structures, including new accents and dominants (Gyurkovich, 2016) and the role of large urban layouts in the development of modern metropolises (Paszkowski and Kozłowska, 2019, pp. 94–106).

2. ATHENS 2004, LONDON 2012 — A COMPARATIVE ANALYSIS

Athens 2004 — project scope

Five years after the Barcelona Games, Athens was announced as the host of the 2004 Games at the 106th IOC session in Lausanne. As many as 120 researchers from seven universities and 50 governmental and non-governmental organizations worked on the application documents (ATHOC, 2004, p. 74). Based on the findings, a plan was created to build a new Olympic village in the northern zone of the city and to create a new network of roads, subway lines and connections to the airport in harmony with and with respect for the environment. The new sports facilities were to be grouped in two main centres (OAKA and Faliron) connected to each other by the Olympic Route. Existing stadiums were to be adapted to the requirements of the respective federations (ATHOC, 2004, p. 143). The modernization of the Olympic Stadium, the Olympic Velodrome, and the development of the 100 ac site of The Athens Olympic Sports Complex with its numerous plazas, agora and entrance areas was entrusted to one of the architectural stars of the time, Santiago Calatrava.

After Athens was chosen to host the Games, the newly elected government made major changes to the already approved plans for the construction of sports infrastructure. The competitions were eventually held at venues grouped in four locations: the OAKA, the Faliron the Olympic Bay Complex, the Hellinikon Olympic Complex and the Olympic Village (ATHOC, 2004). OAKA, with its Olympic stadium, aquatic sports centre and velodrome, was the centre of Olympic events. A beach volleyball stadium and an arena for martial arts competitions were built

next to the upgraded Peace and Friendship Stadium. The Hellinikon Olympic Complex was incorporated into the Olympic program at the last minute by developing the site of the decommissioned Ellinikon International Airport. Here, it housed a baseball centre, a mountain kayaking course, and softball and field hockey fields. The last newly designed complex was an Olympic village built on the edge of the city, which, together with service facilities and a training base, would create a new residential area. In addition to these four zones, additional Olympic facilities were used, most of them existing, which needed to be brought up to Olympic standards.

Athens 2004 — environmental protection

Athens' documentation at the candidacy stage did not include specific environmental guidelines. It was not until 2001, three years before the Games, that the organizing committee published the document *Principles of the Environmental Policy of AthOC*. The document contained only general guidelines for the various stages of activities. Devoid of specific commitments, it resembled more of a marketing tool than an environmental strategy. An August 2004 WWF-Greece report warned that the Athens Olympic Games would not contribute to the protection and greening of the few urban open spaces (WWF Greece, 2004, p. 5). The situation was not improved by the existing scarcity of green spaces in the city. The construction of a ping-pong centre in Galatsi, an Olympic village at the foot of Parnitha and colossal press facilities in Maroussi are examples of the general tendency to treat open spaces as strictly project areas. Water and waste management and the lack of efforts to reduce energy consumption were also rated badly or very badly (WWF Greece, 2004, p. 12). On the plus side, the report noted improvements in public transportation, actions promoting waste segregation among residents, and a more attractive appearance of the city (repairing sidewalks, removing excess advertising) (WWF Greece, 2004, p. 7).

Athens 2004 — legacy

It has been almost twenty years since the Athens Games were held, but the issue of Olympic legacy still raises great emotions. On the one hand, there are articles showing empty stadiums in Athens (Jones, 2023), while on the other hand, Greeks argue that most of the venues have their own managers, and only international journalists go for the easy way, reproducing the photos of a few skeptics (Nevradakis, 2012).

The prevailing 2010–2014 crisis and budget cuts mean that there is not enough money to maintain the facilities and make ongoing repairs. Based

on the field survey, the facilities at the Hellinikon Olympic Complex, which is located away from the centre, appear to be the most neglected. However, even the Olympic Sports Complex in Athens, which is used by many residents and soccer clubs, has been stripped of government funding and the facilities are slowly deteriorating.

In retrospect, it can be said that it was a mistake to build new, permanent stadiums tailored for sports that are unpopular in Greece. No one uses the facilities, which have hosted competitions in rowing, baseball, badminton or ping-pong (Smith, 2012). Studies have shown that 21 of the 22 stadiums, arenas, sports halls and swimming pools built for the Games are abandoned, in poor repair, without a permanent host or underutilized (Malone, 2008).

OAKA, a sports district built back in the 1980s, was modified and expanded for the competition. Although open to the public, this extremely vast area is underutilized. Despite the ease of access by various means of public transportation, life only appears in the area for a few hours during the day — between sunset and dusk. During the day, devoid of shade and human scale, the space is unfriendly and desolate. At night, incomplete lighting makes it virtually impossible to navigate the area. No additional functions such as restaurants or bars have appeared here to stimulate traffic, and a large department store on the border of the center has been placed with its back to the Olympic stadium. The facilities are not used, and some of them do not even undergo periodic renovations.

Falliro Bay, being closest to the city centre and tourist traffic, is also failing to live up to its potential. Large expanses of empty parking lots are more frightening than inviting, and some of them function as wild dumps. It is noteworthy that the space was a wild but vibrant green zone of the city before the Games.

The Hellinikon centre in theory makes for a very interesting urban development. The abandoned airport could be vibrant today if it were not for the ban on entry — the entire area is surrounded by a high wall and controlled by a security company. The stadiums stand empty because the sports to which they were dedicated are not popular in Greece. They are a textbook example of 'white elephants' (Papanikolaou, 2013).

The Olympic Village was transformed after the Games into a new residential area with mostly social housing. However, the poor connectivity of this part with the rest of the city, and the lack of infrastructure such as schools, kindergartens or services causes the neighbourhood to be compared to a ghetto in Athens, and this was certainly not the planners' intention.

Official IOC documents emphasize that thanks to the Games, Athens gained new subway connections capable of carrying 1 million passengers a day (20% of Athens' population), a new airport and 90 km of new roads. The quality of the hotel base has increased, the Faliron and Hellinikon regions have gained a new opening to the sea, and the rowing track has been 90% adapted for wildlife becoming a valuable nature reserve. In one sentence, the report notes that some of the facilities have been adapted to post-Olympic life, finding use as a soccer stadium, theatre, store or administration building (IOC, 2013, p. 4). In 2015, the Olympic Stadium's main tenant, the AEK soccer club, decided to build a new facility. The lack of adequate food and beverage facilities, VIP boxes and the excessive distance of the stands from the turf prevented the stadium from being used to the required extent.

A comparison of the urban fabric in the Olympic Village area in 1998, 2004 and 2022 is shown in Ill. 2.

London 2012 — project scope

For the third time in history, London was chosen to host the Olympic Games in June 2005, at the 117th IOC session in Singapore, beating such cities as Paris, New York, Madrid and Moscow by a margin of just four votes.

In 2002, a report was presented in the House of Commons on London's preparations to host the world's largest sporting event and the opportunities the venture presents for the country as a whole. Among the advantages of hosting the competition, the report reveals nothing new, and these included promises of improved infrastructure, an increase in the attractiveness of the city and country, new jobs, and the twice-emphasized fact of improved well-being and pride for the entire nation. Another House of Commons report from 2007 already set specific goals of making Britain a world leader in sports, transforming east London, inspiring young people to be active, participate in events and volunteer, making the Olympic Park a model example of an eco-city, and showing the world that Britain is a creative, welcoming country to both live and do business (Gulsen, Holden, 2010, p. 14).

Despite the financial crisis that lasted from 2008 to 2010, development did not slow down, and all infrastructure was built on time. The Newham area, where the Olympic Park was being built, was one of the poorest in all of England and required a great deal of preparatory work (LDA, 2004). Wild development and the industrial nature of the site had been destroying this space for over 200 years. The contaminated land of heavy industry needed to be

replaced. High-voltage power lines, a grid of roads and railroad tracks needed to be rebuilt, and contaminated canals needed to be cleaned up and incorporated into the planned expansion of the district. As a result of the competition, the EDAW studio (part of AECOM since 2005) was invited to prepare the design of the expansion, which did not propose specific designs for the arenas, but gave guidelines in descriptive form on how the various buildings should be designed and what their fate should be after the competition. This approach met with great approval from the competition jury, which appreciated the fact that the work focused on the process and methods of achieving the right effect, rather than the final result (WWF-UK, 2012). It created a framework for good development and focused on key aspects according to which detailed projects could be planned. The project was also unique in that it showed what the district should look like in 2030, and from this vision, the design work had to continue in a backward chronology — long-term design first, and then adapting the facilities to the requirements of the Games.

London 2012 — environmental protection

Shortly after the Games ended, the prevailing perception was that London organizers had approached environmental issues in a responsible manner (Roan, 2015). Reducing the carbon footprint was one of the key elements influencing design decisions. The large amount of temporary construction and also the design with an eye to reducing facilities to post-Olympic needs makes us optimistic about the future of infrastructure. This was also the first Games where food, its production and the way it is distributed, was incorporated into a sustainability strategy becoming an example for subsequent major sporting events. The disappointment, however, was the failure to meet the set goals in obtaining energy from renewable sources. Plans to build wind power plants were not realized, and the replacement solutions introduced did not significantly improve the situation. The BioRegional Development Group's report also highlighted that the potential of sponsors had not been tapped, nor were they contractually compelled to create sustainable changes for environmental improvement.

London 2012 — legacy

There is no doubt that the organizers of the XXX Summer Olympics put a lot of effort into building a positive Olympic legacy. Behind the London Games, which were overwhelmingly judged to be beneficial to the British people (London Sport, 2022), there is great investment and government subsidies. In this respect, it is not an isolated case. But what

makes one count the local heritage as superior and compare it to the success Barcelona had achieved? As in the Catalan capital, changes to the areas of the cities hosting the Games had been planned for years and were partly already in the works. Years before London was awarded the IO, the Canary Wharf business district was established in east London, attracting wealthy corporate workers. A new transport hub in Stratford was planned. A multi-purpose sports and conference facility was built in Greenwich. The Olympic Games provided additional funding and accelerated previously planned changes.

One of the brightest spots on the map of London's Olympic legacy is the 110 ac Queen Elizabeth Park. After the Games, the area surrounding the main stadium was closed for nearly two years and rehabilitated. Temporary buildings were removed, permanent facilities were adapted to meet the needs of local residents, and green areas were supplemented with playgrounds, alleys, gardens and bike paths. The London Legacy Development Corporation (LLDC), established in 2012, is responsible for the redevelopment of the entire area and its maintenance. Its statutory mandate was (and still is) to capitalize on the potential of the London 2012 Olympics to create the Queen Elizabeth Olympic Park, to improve the lives of east Londoners, and to initiate and control development surrounding the park, which will affect the economic growth of London and the UK as a whole.

According to a report prepared by the London mayor's office, the park is one of the most visited in the capital. Its implementation has breathed life into this part of the city and enabled the rehabilitation of a damaged ecosystem (Allies and Morrison, 2015). The neighbourhoods around the park are expected to be home to 55,000 people by 2031 (LLDC, 2020). The jewel in the crown is expected to be the new East Bank cultural and educational district, which will include buildings for the London Collage of Fashion, a branch of the Victoria & Albert Museum or the home of the BBC symphony orchestra (LLDC, 2020).

However, the authors of the report point out the wrong decisions, as well as the large decline in the company's value, fearing that all the right intentions and development directions have been lost in recent years. The city authorities and decision-makers have also failed to provide enough social housing, and as was the case in Barcelona, the neighborhoods, adjacent to the park, are settled almost exclusively by higher-income families and real estate speculators who do not live in the neighborhoods (Jones, 2020).

A comparison of the urban fabric in the Olympic Village area in 2003, 2012 and 2022 is shown in Ill. 4.

3. CONCLUSIONS

Analysing the last two editions of the Olympic Games held in Europe, it is possible to indicate the methodology adopted by the organizers to build an Olympic legacy. The Athens Games were supposed to be a spectacular return to the origins of the Olympic idea. The organizers' goal was to satisfy the IOC's exorbitant expectations without a basic plan and guarantee for the use of these facilities after the Games (Ill. 5). What was missing was an analysis of the feasibility of using Olympic architecture and an estimate of the cost of maintaining these facilities.

As in the case of the organizers of the Barcelona competition, where hosting the Games was included in the Catalan capital's multi-year development plan, the London Games were only a stage in the development of the eastern part of the city. The organizers, despite conducting relevant analyses, erroneously outlined the design assumptions of the Olympic venues in the preparation phase, resulting in problems with adapting the facilities to the new function and/or scope of use after the competition (Ill. 6).

The optimal scheme for implementing the Olympic legacy idea is shown in Figure 7, which assumes that at the design stage the form of use of the facility in the long term is envisioned, then these assumptions are modified by the requirements of the IOC and individual federations. The resultant of these factors provides the basis for designing a facility that will be a positive Olympic legacy.

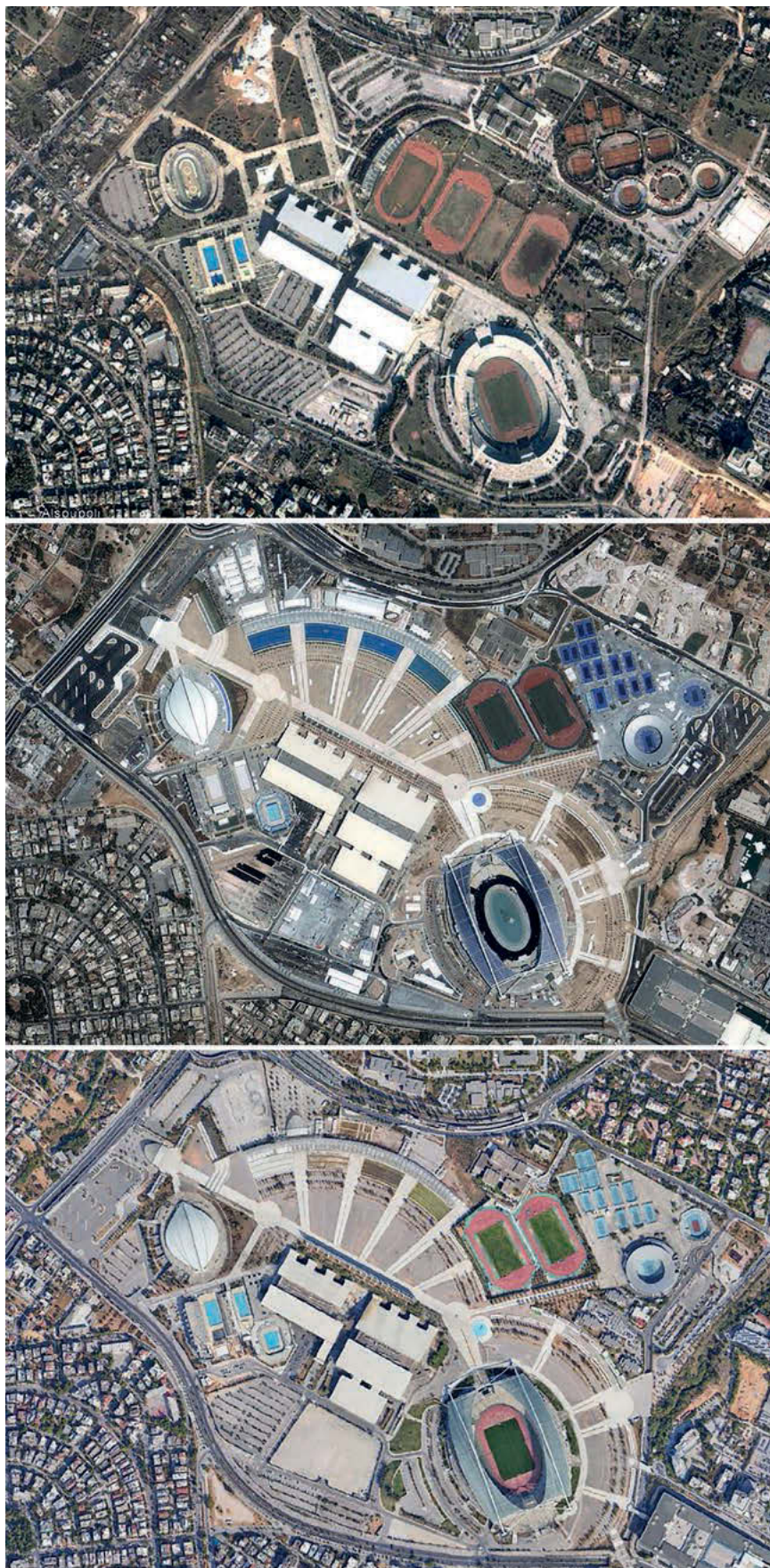
4. SUMMARY

The Games in Sochi, Rio, Pyeongchang, Tokyo and Beijing suggest that despite various turmoil, scandals and accusations of excessive politicization of sports organizations (including the IOC), the world will continue to build large halls, Olympic stadiums and accompanying infrastructure. They will continue to be state-of-the-art venues and, as such, will be indicative of prevailing stylistic trends and technological capabilities. The authors' many years of research show that, at least on European soil, the design of Olympic architecture must take into account a complete strategy for the use of these buildings in the long term. This perspective should be as broad as possible, also taking into account the latest threats, such as the Covid-19 pandemic or the instability of global energy markets. Bad and good Olympic facility design costs the same, but the legacy of a good one creates new opportunities for years to come.

Ill. 1. The large agora designed by Santiago Calatrava, while impressive and photogenic, is now an abandoned site with no idea or vision of use. Photo by B. Dendura.

Il. 1. Rozległa agora projektu Santiago Calatravy, choć imponująca i fotogeniczna, stanowi obecnie opuszczony teren bez pomysłu i wizji wykorzystania. Fot. B. Dendura.

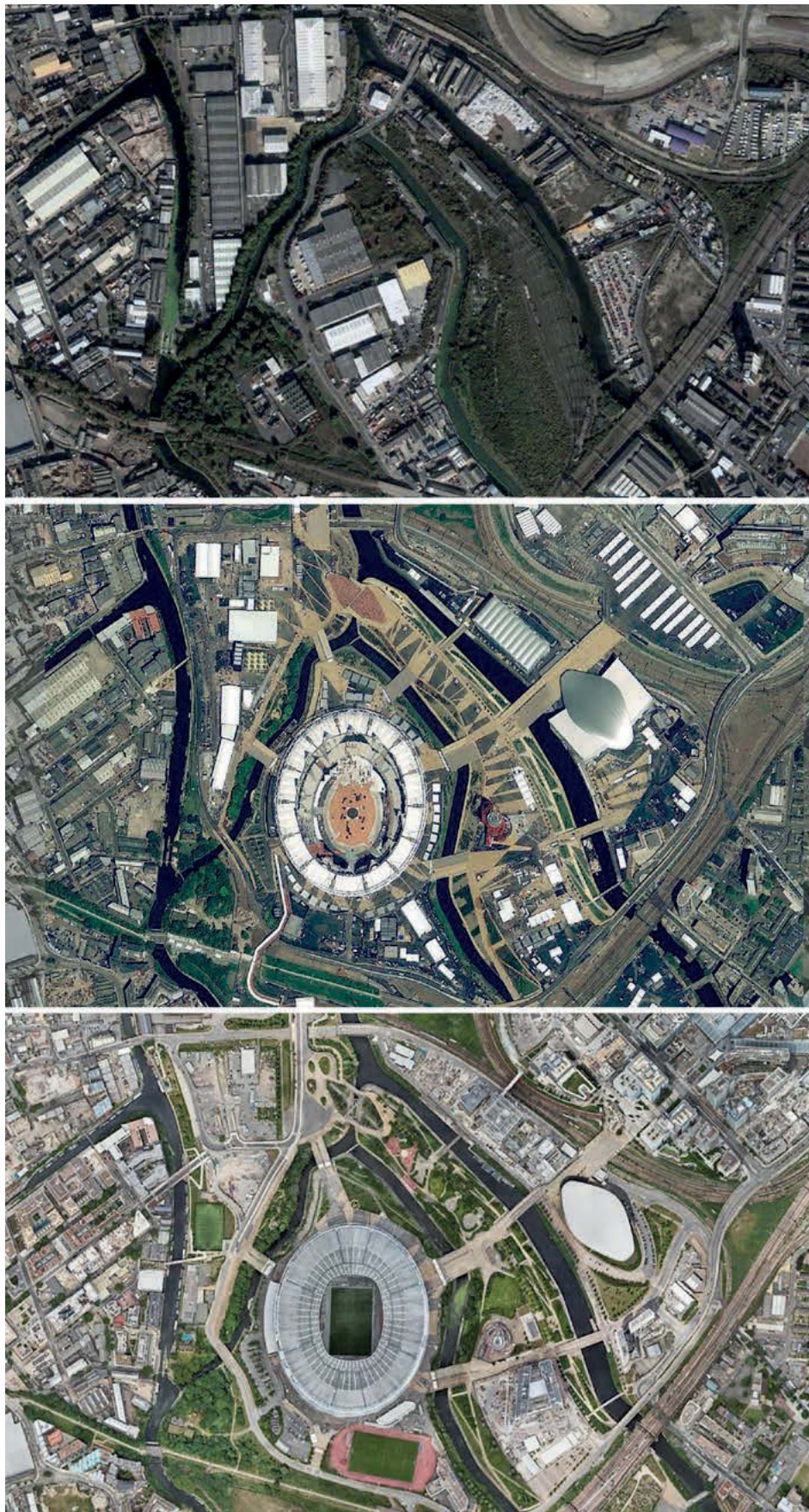
III. 2. Satellite images show changes within the Olympic Park before the Games and the lack of any idea of how to use this space after the competition, which has not changed in twenty years. Source: maps.google.com

II. 2. Na zdjęciach satelitarnych widać zmiany w obrębie parku olimpijskiego przed igrzyskami oraz brak jakiegokolwiek pomysłu na wykorzystanie tej przestrzeni po zawodach, która nie zmieniła się od 20 lat. Źródło: maps.google.com.

Ill. 3. The Olympic stadium was rebuilt after the Games and given to a football club for use. However, the movable stands allow the facility to be used for other events as well. Photo by B. Dendura.

Il. 3. Stadion olimpijski po zakończeniu igrzysk został przebudowany i oddany w użytkowanie klubowi piłkarskiemu. Ruchome trybuny umożliwiają jednak wykorzystanie obiektu także do innych wydarzeń. Fot. B. Dendura.

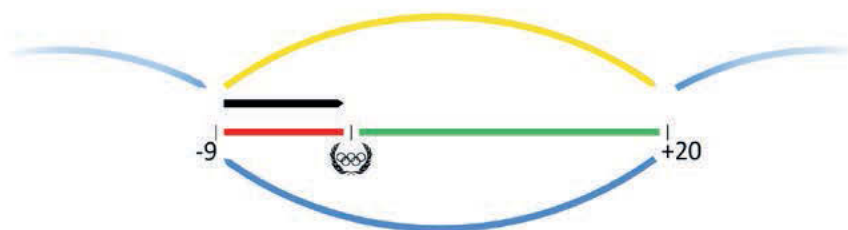
III. 4. The photos show the great transformation of the area along the Lea River both in the run-up to the Games and after the competitions as the Olympic Park is adjusted to meet the needs of residents. Source: maps.google.com

II.4. Zdjęcia pokazują wielkie przemiany terenów wzdłuż rzeki Lea, zarówno na etapie przygotowań do igrzysk, jak i po zawodach, w trakcie dostosowywania parku olimpijskiego do potrzeb mieszkańców. Źródło: maps.google.com.

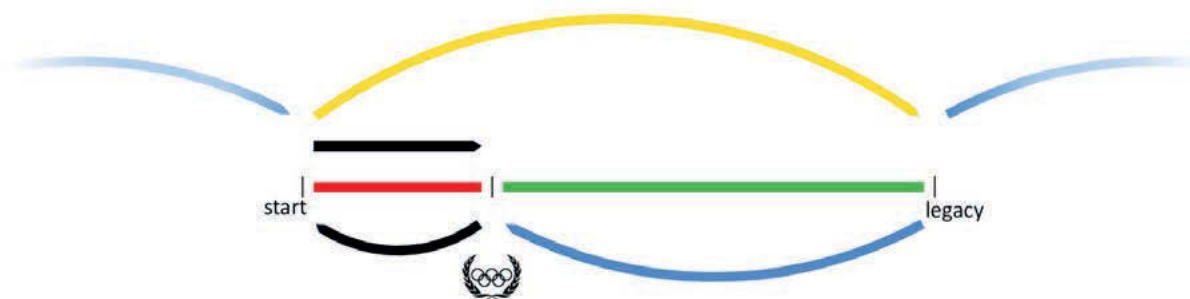
III. 5. A timeline showing the 9-year period of preparation for the competition and the twenty-year period after the Games. In the case of Athens, the committee's activities were limited only to preparing the stadiums for the Games. Author: B. Dendura.

II. 5. Oś czasu ukazująca 9-letni okres przygotowań do zawodów i 20-letni okres po igrzyskach. W przypadku igrzysk w Atenach, działania komitetu ograniczyły się tylko do przygotowania stadionów na czas igrzysk. Rys. B. Dendura.

III. 6. A timeline showing the 9-year period of preparation for the competition and the twenty-year period after the Games. The organizers of the London Games included investments in the city's long-term development plan, created a framework and a strategy for activities, but did not fully consider the realities of implementing the assumptions made. Author: B. Dendura.

II. 6. Oś czasu ukazująca 9-letni okres przygotowań do zawodów i 20-letni okres po igrzyskach. Organizatorzy igrzysk w Londynie wpisali inwestycje w długoletni plan rozwoju miasta, stworzyli ramy oraz strategię działań, jednak nie uwzględnili w pełni realiów implementacji przyjętych założeń. Rys. B. Dendura.

III. 7. The model scheme assumes that first all projects are planned over a long, min. twenty-nine-year time frame (9+20). In the next stage, they are confronted with the IOC's requirements, and only on the basis of this data are design guidelines created. Author: B. Dendura.

II. 7. Modelowy schemat zakłada, że w pierwszej kolejności wszystkie inwestycje planowane są w dłuższej, min. 29-letniej perspektywie czasu (9+20). W kolejnym etapie konfrontowane są z wymaganiami MKOl-u i dopiero na bazie tych danych tworzone są wytyczne projektowe. Rys. B. Dendura.

1. WSTĘP

Ewolucja obiektów i infrastruktury realizowanych na potrzeby igrzysk olimpijskich w bardziej zrównoważonym kierunku wydaje się nieunikniona. Wydarzenia ostatnich lat odczuwalne w skali globalnej — pandemia COVID-19, inwazja Rosji na Ukrainę i towarzysząca jej destabilizacja rynków energetycznych i żywnościowych, wreszcie nie dające się dłużej ignorować konsekwencje zmian klimatu — przyspieszą niezbędne korekty w planowaniu i prowadzeniu wielkoskalowych inwestycji. Równocześnie gusta młodszych pokoleń będą kształtować program igrzysk zarówno w zakresie prezentowanych dyscyplin i stosowanych środków przekazu, jak również w kwestiach środowiskowych (Parker, Igielnik, 2020). Nowoczesne igrzyska olimpijskie będą musiały dostosować się do miast-gospodarzy igrzysk i ich problemów, podczas gdy do tej pory to miasta musiały zazwyczaj dostosowywać się do wymogów MKOl (Bach, 2018). Lepszemu wpisaniu infrastruktury igrzysk w tkankę i ekosystem miasta ma służyć między innymi Agenda 2020, która daje większą swobodę organizatorom w wyborze lokalizacji poszczególnych konkurencji, eliminując na przykład konieczność budowy obiektów sportowych dla mniej popularnych w danym regionie dyscyplin. W ten trend wpisuje się również idea dziedzictwa olimpijskiego.

Cel pracy

Celem niniejszej pracy jest zwrócenie uwagi na trudności towarzyszące implementacji idei dziedzictwa wielkich imprez sportowych. W artykule porównane są dwa skrajnie odmienne przykłady zastosowanej przez organizatorów strategii: IO Ateny 2004 i IO Londyn 2012. Wspólny europejski mianownik pozwala na porównanie kontekstów społecznych, ekonomicznych i środowiskowych oraz na wyciągnięcie z doświadczenia dwóch miast-gospodarzy igrzysk wniosków pozwalających na lepsze, bardziej zrównoważone planowanie dużych inwestycji infrastrukturalnych. Przeprowadzone badania wspierają tezę badawczą, że zintegrowanie idei dziedzictwa olimpijskiego z rozwiązaniami planistycznymi, urbanistycznymi i architektonicznymi zwiększa szanse na wykorzystanie ogromnych środków uruchamianych na organizację igrzysk do implementacji rozwiązań potencjalnie wzorcowych.

Zakres badań

Gdy na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku stawiano pierwsze pytania o plusy i minusy organizacji wielkich imprez sportowych, zaczęto odchodzić od oceny igrzysk wyłącznie w aspekcie

gospodarczym, uwzględniając stopniowo również aspekty ekologiczny i społeczno-kulturowy. Stąd zasadność analizy porównawczej letnich igrzysk olimpijskich zrealizowanych w relatywnie niewielkim odstępnie czasowym — Ateny 2004 i Londyn 2012 — w krajach wyznających zbliżone wartości i próbujących jeszcze wtedy wspólnie, w ramach Unii Europejskiej, mierzyć się z problemami o skali globalnej. Nie bez znaczenia była także możliwość przeprowadzenia badań terenowych nieobciążonych nadmiernym kosztem środowiskowym.

Analiza strategii obejmuje dziewięcioletni okres przygotowawczy, okres igrzysk oraz minimum dziesięcioletni okres funkcjonowania nowej infrastruktury w tkance miasta, przy założeniu, że miasto-gospodarz powinno być beneficjentem igrzysk w okresie co najmniej dwudziestoletnim (Gratton, Preuss, 2008). Przyjęty interwał czasowy pozwolił na ocenę trwałości zastosowanych rozwiązań i ich odporności na zmieniającą się sytuację ekonomiczną państw i miast-gospodarzy igrzysk.

Metoda badań

Analizę krytyczno-porównawczą dziedzictwa letnich igrzysk olimpijskich w Atenach i Londynie przeprowadzono w oparciu o oficjalne raporty organizatorów, raporty MKOl-u i raporty WWF oraz materiały kartograficzne (il. 2, il. 4). Ocenę stanu obiektów *in situ* przeprowadzono w latach 2017–2022. Każdy z omawianych przykładów został przeanalizowany w następujących kategoriach: przygotowania miasta-organizatora do igrzysk i zakresu inwestycji, ochrony środowiska, budowy dziedzictwa olimpijskiego oraz fizycznych przekształceń w tkance miasta. Przegląd literatury przeprowadzono w oparciu o bazy Scopus i Web of Science, przy czym cytowana bibliografia uwzględnia również reprezentatywne wydawnictwa książkowe i artykuły w krajowych czasopismach naukowych. Uzupełnienie stanowią publikacje prasowe przybliżające ocenę społeczną, zarówno pod względem sposobu prowadzenia inwestycji w infrastrukturę olimpijską, jak i jej późniejsze funkcjonowanie. Podsumowanie przyjętych przez oba miasta-organizatorów igrzysk strategii kształtowania dziedzictwa olimpijskiego przedstawiono w formie graficznej (il. 5, il. 6). W tej samej formie przedstawiono propozycję rozwiązania modelowego, zgodnego z wytycznymi MKOl-u i strategiami adaptacji miast do zmian klimatu (il. 7).

Przegląd literatury

Od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, po raporcie Burtland (Burtland, 1987) i szczycie klimatycznym w Rio de Janeiro w 1992, temat ochrony środowiska

i budownictwa zrównoważonego nabrał dużego znaczenia. Potwierdzały to kolejne raporty, protokoły klimatyczne z Kioto i Paryża oraz międzynarodowe umowy, o których wspomina każdy dokument zajmujący się inwestycjami wielkich imprez sportowych (m.in. Legacy Strategic Approach, IOC Sustainability Report czy Sustainability Essentials). W 1994 roku Międzynarodowy Komitet Olimpijski (MKOl) zdecydował o dołączeniu do sportu i kultury ochrony środowiska jako III filaru ruchu olimpijskiego. Zmusiło to miasta kandydujące do organizacji letnich i zimowych igrzysk do oceny aplikacji pod kątem wpływu inwestycji na lokalne ekosystemy.

Igrzyska w Barcelonie (1992) jako pierwsze stanowią przedmiot szerszych badań w zakresie wpisania wielkich inwestycji sportowych w koncepcję projektowania zrównoważonego i ich przydatności dla przyszłych pokoleń (por. m.in. Garcia-Ramon, 2000; Kennett, Moragas, 2006, s. 177; Aragón-Pérez, 2019, s. 12–31; Solanellas, Ferrand, Camps, 2020). Dwanaście lat później w Atenach igrzyska odbywały się już w dobie pełnej świadomości zagrożeń, jakie niosą za sobą zmiany klimatyczne i działalność człowieka (por. m.in. Geneviève, 2023, s. 156–181; Rosenthal, 2017; Panagiotopoulou, 2013, s. 173–195; Bernard i in., 2006, s. 33–56; Beriatis, Gospodini, 2004, s. 187–202). Londyn 2012 traktowany był już, zarówno przez naukowców, jak i samych organizatorów, jako poligon badawczy wpływu igrzysk na mieszkańców, a pojęcia takie jak dziedzictwo olimpijskie, ekologia i projektowanie zrównoważone, były już traktowane aksjomatycznie (por. m.in. Bernstock i in., 2022; Whannel, 2021, s. 29–52; Neto, Cirilo, 2019, s. 410–411; Brown, Brown, 2018, s. 40–53; Clark i in., 2018, s. 474–483; Dendura, 2015, s. 223–250; Girginov, Hills, 2012).

O ile tematy wykorzystania po zakończeniu igrzysk wiosek olimpijskich jako zasobów mieszkaniowych (Gold, Gold, 2021, s. 290–291; Smith 2010) oraz adaptacji otwartych terenów rekreacyjnych (Brown, Brown, 2018, s. 40–53) są omówione dość szeroko, tak badania nad strategiami budowania dziedzictwa olimpijskiego w kontekście strategii realizacji samych obiektów sportowych i ich roli w tkance miejskiej stanowią nadal lukę badawczą. W bazie Scopus odnaleźć można ponad 60 artykułów z lat 2007–2022 ze słowem kluczowym „dziedzictwo olimpijskie” (ang. *Olympic legacy*), jednak tylko sześć spełnia kryteria wyszukiwania z uwzględnieniem drugiego słowa kluczowego „planowanie” (ang. *planning*), z czego tylko dwa osadzone są w kontekście europejskim.

W polskiej literaturze przedmiotu pierwszą próbą połączenia aspektów architektoniczno-urba-

nistycznych z zagadnieniami finansowymi i środowiskowymi była praca doktorska pt. *Architektura poolimpijska. Architektura obiektów użyteczności publicznej i infrastruktury technicznej realizowanych na potrzeby igrzysk w kontekście idei dziedzictwa olimpijskiego* (Dendura, 2017). Odnaleźć można natomiast publikacje podejmujące temat roli wybranych obiektów, w tym nowych akcentów i dominant (Gyurkovich, 2016) oraz roli wielkich założeń urbanistycznych w rozwoju współczesnych metropolii (Paskowski, Kozłowska, 2019, s. 94–106).

2. ATENY 2004, LONDYN 2012 — ANALIZA PORÓWNAWCZA

Ateny 2004 — zakres inwestycji

Pięć lat po zakończeniu igrzysk w Barcelonie, podczas 106. sesji MKOl-u w Lozannie, Ateny zostały ogłoszone gospodarzem igrzysk w 2004 roku. Nad dokumentami aplikacyjnymi pracowało 120 naukowców z siedmiu uniwersytetów oraz 50 rządowych i pozarządowych organizacji (ATHOC, 2004, s. 74). W oparciu o wyniki badań stworzono plan budowy nowej wioski olimpijskiej w północnej strefie miasta oraz nowej siatki dróg, linii metra i połączeń z lotniskiem — z poszanowaniem środowiska naturalnego. Nowe obiekty sportowe miały być zgrupowane w dwóch głównych ośrodkach (OAKA i Faliron), połączonych ze sobą Trasą Olimpijską. Istniejące stadiony miały być dostosowane do wymogów poszczególnych federacji (ATHOC, 2004, s. 143). Modernizację Stadionu Olimpijskiego, Welodromu Olimpijskiego, a także zagospodarowanie 100 hektarów terenu The Athens Olympic Sports Complex (Olimpijski Kompleks Sportowy w Atenach), z licznymi placami, agorą i strefami wejścia, powierzono jednej z ówczesnych gwiazd architektury — Santiago Calatravie.

Po wyborze Aten na organizatora igrzysk, nowo wybrany rząd wprowadził duże zmiany do zatwierdzonych już planów budowy infrastruktury sportowej. Zawody ostatecznie rozgrywano na obiektach zgrupowanych w czterech lokalizacjach: OAKA, Faliro Olympic Bay Complex, Hellinikon Olympic Complex oraz Olympic Village (ATHOC, 2004). OAKA, ze stadionem olimpijskim, centrum sportów wodnych i welodromem, stanowiła centrum wydarzeń olimpijskich. Obok zmodernizowanej hali Peace and Friendship Stadium wybudowano stadion do siatkówki plażowej oraz halę, gdzie rozgrywano zawody w sztukach walki. Hellinikon Olympic Complex włączono do programu olimpijskiego w ostatniej chwili, zagospodarowując tereny wyłączzonego z użytkowania

międzynarodowego lotniska Ellinikon. Tu mieściło się centrum baseballa, tor do kajakarstwa górskiego oraz boiska do softballa i hokeja na trawie. Ostatnim nowo projektowanym zespołem była wioska olimpijska, wybudowana na krańcach miasta, która wraz z obiektami usługowymi i bazą treningową miała stworzyć nowe osiedle. Poza tymi czterema strefami korzystano z dodatkowych obiektów olimpijskich, w większości istniejących, które wymagały dostosowania do olimpijskich standardów.

Ateny 2004 — ochrona środowiska

Dokumentacja Aten na etapie kandydatury nie zawierała konkretnych wytycznych dotyczących ochrony środowiska. Dopiero w 2001 roku, trzy lata przed igrzyskami, komitet organizacyjny opublikował dokument *Principles of the Environmental Policy of AthOC*. Dokument ten zawierał jedynie ogólne wytyczne dla poszczególnych etapów działań. Pozbawiony konkretnych zobowiązań, przypominał bardziej narzędzie marketingowe niż strategię środowiskową. Raport WWF-Greece z sierpnia 2004 roku przestrzegał, że Igrzyska Olimpijskie w Atenach nie przyczynią się do ochrony i zazieleniania nielicznych otwartych przestrzeni miejskich (WWF Greece, 2004, s. 5). Sytuacji nie poprawiał istniejący deficyt terenów zielonych w mieście. Budowa centrum ping-ponga w Galatsi, wioski olimpijskiej u podnóża Parnitha i kolosalnych obiektów prasowych w Maroussi to przykłady ogólnej tendencji do traktowania otwartych przestrzeni jako terenów stricte inwestycyjnych. Źle lub bardzo źle została też oceniona gospodarka wodą i śmieciami, a także brak działań w kierunku ograniczenia zużycia energii (WWF Greece, 2004, s. 12). Na plus raport odnotowywał poprawę w zakresie transportu publicznego, akcje propagujące wśród mieszkańców segregację śmieci oraz atrakcyjniejszy wygląd miasta (naprawa chodników, usuwanie nadmiaru reklam) (WWF Greece, 2004, s. 7).

Ateny 2004 — dziedzictwo

Od organizacji igrzysk w Atenach minęło już prawie 20 lat, jednak kwestia dziedzictwa olimpijskiego budzi nadal wielkie emocje. Z jednej strony pojawiają się artykuły pokazujące puste stadiony w Atenach (Jones, 2023), z drugiej strony Grecy argumentują, że większość obiektów ma swoich zarządców, a jedynie międzynarodowi dziennikarze idą na łatwiznę, powielając zdjęcia kilku sceptyków (Nevradakis, 2012).

Panujący w latach 2010–2014 kryzys oraz cięcia budżetowe spowodowały, że zabrakło pieniędzy na utrzymanie obiektów i bieżące naprawy. Na pod-

stawie przeprowadzonych badań terenowych można stwierdzić, że najbardziej zaniedbane wydają się być oddalone od centrum obiekty w Olimpijskim Kompleksie Hellinikon. Jednak nawet Olimpijski Kompleks Sportowy w Atenach, z którego korzysta wielu mieszkańców oraz kluby piłkarskie, został pozbawiony rządowego finansowania i powoli niszczeje.

Z perspektywy czasu można stwierdzić, że błędem była budowa nowych, stałych stadionów, dostosowanych do potrzeb dyscyplin niepopularnych w Grecji. Nikt nie korzysta z obiektów, na których rozgrywano zawody w wioślarstwie, baseballu, badmintonie czy ping-pongu (Smith, 2012). Badania wykazały, że 21 z 22 stadionów, aren, hal sportowych i basenów wybudowanych na Igrzyska jest opuszczonych, w złym stanie technicznym, bez trwałego gospodarza lub wykorzystywanych w zbyt małym stopniu (Malone, 2008).

OAKA, dzielnica sportowa wybudowana jeszcze w latach osiemdziesiątych, została zmodyfikowana i rozbudowana na potrzeby zawodów. Choć ogólnodostępny, ten niezwykle rozległy teren, jest w bardzo małym stopniu wykorzystywany. Mimo łatwości dojazdu różnymi środkami komunikacji miejskiej, życie pojawia się tutaj tylko przez kilka godzin w ciągu dnia — między zachodem słońca a zmrokiem. W dzień pozbawiona cienia i ludzkiej skali przestrzeń jest nieprzyjemna i opuszczona. Nocą niekompletne oświetlenie praktycznie uniemożliwia poruszanie się po tym terenie. Nie pojawiły się tutaj dodatkowe funkcje, takie jak restauracje czy bary, które mogłyby stymulować ruch, a duży dom towarowy na granicy ośrodka został usytuowany tyłem do stadionu olimpijskiego. Obiekty nie są wykorzystywane, a część z nich nawet nie przechodzi okresowych remontów.

Zatoka Falliro, będąc najbliżej centrum miasta i ruchu turystycznego, też nie wykorzystuje swojego potencjału. Duże połacie pustych parkingów bardziej straszą niż zapraszają, a część z nich funkcjonuje jako dzikie wysypiska śmieci. Warty odnotowania jest fakt, że przestrzeń ta przed igrzyskami była dziką, ale tętniącą życiem lokalnej fauny, zieloną strefą miasta.

Centrum Hellinikon w teorii stanowi bardzo ciekawe założenie urbanistyczne. Opuszczone lotnisko mogłoby dzisiaj tętnić życiem, gdyby nie zakaz wstępu — cały obszar jest otoczony wysokim murem i kontrolowany przez firmę ochroniarską. Stadiony stoją puste, ponieważ dyscypliny, którym były dedykowane, nie są popularne w Grecji. Są podręcznikowym przykładem „białych słoni” (Papanikolaou, 2013).

Wioska olimpijska po zakończeniu igrzysk została przekształcona w nową dzielnicę mieszkalną

z przeważającą większością mieszkań socjalnych. Jednak złe skomunikowanie tej części z resztą miasta, brak infrastruktury, takiej jak szkoły, przedszkola lub usługi powoduje, że dzielnica ta porównywana jest w Atenach do getta, a to z pewnością nie było intencją planistów.

Oficjalne dokumenty MKOl-u podkreślają, że dzięki igrzyskom Ateny zyskały nowe połączenia metra, zdolne do przewiezienia miliona pasażerów dziennie (20% mieszkańców Aten), nowe lotnisko oraz 90 km nowych dróg. Wzrosła jakość bazy hotelowej, regiony Faliron i Hellinikon zyskały nowe otwarcie na morze, a tor wioślarski w 90% został przystosowany do życia dzikich zwierząt, stając się cennym rezerwatem przyrodniczym. W jednym zdaniu raport zauważa, że część obiektów została dostosowana do post-olimpijskiego życia, znajdując zastosowanie jako stadion piłkarski, teatr, sklep czy budynek administracyjny (IOC, 2013, s. 4). W 2015 roku główny najemca Stadionu Olimpijskiego, klub piłkarski AEK, podjął decyzję o budowie nowego obiektu. Brak odpowiedniego zaplecza gastronomicznego, łóż VIP i zbyt duże odległości trybun od murawy uniemożliwiały wykorzystanie stadionu w wymaganym zakresie.

Porównanie tkanki urbanistycznej na obszarze wioski olimpijskiej w latach 1998, 2004 i 2022 przedstawiono na ilustracji 2.

Londyn 2012 — zakres inwestycji

Londyn po raz trzeci w historii został wybrany na gospodarza Igrzysk Olimpijskich w czerwcu 2005 roku, podczas 117. sesji MKOl-u w Singapurze, pokonując przewagą jedynie czterech głosów takie miasta jak Paryż, Nowy Jork, Madryt czy Moskwa.

W 2002 roku w Izbie Gmin został przedstawiony raport na temat przygotowań Londynu do organizacji największej na świecie imprezy sportowej oraz szans, jakie dzięki temu przedsięwzięciu zyskuje cały kraj. Wśród zalet organizacji zawodów raport nie odkrywa niczego nowego — były to między innymi obietnice poprawy infrastruktury, wzrost atrakcyjności miasta i państwa, nowe miejsca pracy oraz — dwukrotnie podkreślony — fakt poprawy samopoczucia i dumy całego narodu. Kolejny raport Izby Gmin z 2007 stawiał już konkretne cele, jakimi były: stworzenie z Wielkiej Brytanii światowego lidera sportu, przekształcenie wschodniego Londynu, zainspirowanie młodych ludzi do aktywności, uczestnictwa w wydarzeniach i wolontariatu, stworzenie z Parku Olimpijskiego modelowego przykładu eco-miasta oraz pokazanie światu, że Wielka Brytania to kreatywny, gościnny kraj, zarówno do życia, jak i prowadzenia biznesu (Gulsen, Holden, 2010, s. 14).

Mimo kryzysu finansowego, który trwał w latach 2008–2010, inwestycje nie zwolniły i całą infrastrukturę wybudowano na czas. Rejon Newham, gdzie powstawał park olimpijski, należał do jednego z najbardziej niebezpiecznych w całej Anglii i wymagał wielkich prac przygotowawczych (LDA, 2004). Dzika rozbudowa i przemysłowy charakter miejsca przez ponad 200 lat niszczyły tę przestrzeń. Grunty skażone przemysłem ciężkim wymagały wymiany. Linie wysokiego napięcia, siatka dróg i torów kolejowych wymagały przebudowy, a zanieczyszczone kanały należało oczyścić i wpisać w planowaną rozbudowę dzielnicy. W wyniku konkursu do przygotowania projektu rozbudowy została zaproszona pracownia EDAW (od 2005 roku część AECOM), która nie zaproponowała konkretnych projektów aren, ale w formie opisowej dała wytyczne, jak poszczególne budynki powinny być zaprojektowane i jaki powinien być ich los po zakończeniu zawodów. Takie podejście spotkało się z dużą aprobatą jury konkursowego, które doceniło fakt, że praca koncentrowała się na procesie i metodach osiągnięcia odpowiedniego efektu, a nie na końcowym rezultacie (WWF-UK, 2012). Tworzyła ramy dla dobrej rozbudowy i koncentrowała się na kluczowych aspektach, zgodnie z którymi można było planować szczegółowe inwestycje. Projekt był unikatowy także z tego względu, że pokazywał, jak powinna wyglądać ta dzielnica w 2030 roku i od tej wizji należało kontynuować prace projektowe we wstecznej chronologii — najpierw projektowanie długoterminowe, a dopiero potem dostosowanie obiektów do wymagań igrzysk.

Londyn 2012 — ochrona środowiska

Krótko po zakończeniu igrzysk dominowało przekonanie, że organizatorzy w Londynie w odpowiedzialny sposób podeszli do kwestii związanych z ochroną środowiska (Roan, 2015). Zmniejszenie śladu węglowego było jednym z kluczowych elementów wpływających na podejmowane decyzje projektowe. Duża ilość tymczasowych konstrukcji, a także projektowanie z myślą o zmniejszeniu obiektów do potrzeb post-olimpijskich, pozwalają z optymizmem patrzeć na dalsze losy infrastruktury. To były też pierwsze igrzyska, gdzie żywność, jej produkcja oraz sposób dystrybucji, zostały włączone do strategii zrównoważonego rozwoju, stając się przykładem dla kolejnych wielkich imprez sportowych. Rozczarowaniem było natomiast niespełnienie wyznaczonych celów w pozyskiwaniu energii z odnawialnych źródeł. Nie zrealizowano planów budowy elektrowni wiatrowych, a wprowadzone rozwiązania zamiennie nie poprawiły znacząco sytuacji. Raport BioRegional Development

Group podkreślał też, że nie wykorzystano potencjału sponsorów, a także nie zmuszono ich umowami do stworzenia trwałych zmian na rzecz poprawy środowiska.

Londyn 2012 — dziedzictwo

Nie ulega wątpliwości, że organizatorzy XXX Letnich Igrzysk Olimpijskich włożyli wiele wysiłku w budowanie pozytywnego dziedzictwa olimpijskiego. Za igrzyskami w Londynie, które w przeważającej większości zostały ocenione jako korzystne dla Brytyjczyków (London Sport, 2022), stoją wielkie inwestycje i dotacje rządowe. Pod tym względem nie jest to odosobniony przypadek. Co jednak powoduje, że zalicza się tutejsze dziedzictwo do lepszych i porównuje do sukcesu, jaki osiągnęła Barcelona? Podobnie jak w stolicy Katalonii, zmiany obszarów miast, w których rozgrywano igrzyska, były planowane od lat, a częściowo już w fazie realizacji. Na wiele lat przed przyznaniem Londynowi IO, powstała we wschodnim Londynie dzielnica biznesowa Canary Warf, która przyciągnęła zamożnych pracowników korporacyjnych. Zaplanowano budowę nowego węzła komunikacyjnego w Stratford. Wybudowano wielofunkcyjny obiekt sportowo-konferencyjny w Greenwich. Organizacja Igrzysk Olimpijskich pozwoliła na pozyskanie dodatkowych funduszy i przyspieszyła wcześniej zaplanowane zmiany.

Jednym z najjaśniejszych punktów na mapie londyńskiego dziedzictwa olimpijskiego jest 110 hektarowy Park Królowej Elżbiety. Po zakończeniu igrzysk teren otaczający główny stadion został zamknięty na prawie dwa lata i poddany rekultywacji. Usunięto tymczasowe budynki, stałe obiekty dostosowano do potrzeb mieszkańców, a tereny zielone uzupełniono o place zabaw, alejki, ogrody i ścieżki rowerowe. Za przebudowę całego obszaru i jego utrzymanie odpowiada powołana w 2012 roku spółka London Legacy Development Corporation (LLDC). Jej statutowym zadaniem było (i jest nadal) wykorzystanie potencjału Igrzysk Olimpijskich Londyn 2012 do utworzenia Parku Olimpijskiego Królowej Elżbiety, poprawa życia mieszkańców wschodniego Londynu, inicjowanie i kontrolowanie inwestycji otaczających park, które wpłyną na wzrost gospodarczy Londynu i całej Wielkiej Brytanii.

Według raportu przygotowanego przez kancelarię burmistrza Londynu, park jest jednym z najchętniej uczęszczanych w stolicy. Jego realizacja tchnęła życie w tę część miasta i umożliwiła rekultywację zniszczonego ekosystemu (Allies, Morrison, 2015). Oczekuje się, że do 2031 roku w dzielnicach wokół parku będzie mieszkać 55 000 ludzi (LLDC, 2020).

Zwieńczeniem inwestycji ma być nowa dzielnica kulturalno-edukacyjna East Bank, w skład której wejdą budynki London Collage of Fashion, filia muzeum Victoria & Albert czy siedziba orkiestry symfonicznej BBC (LLDC, 2020).

Autorzy raportu wytykają jednak błędne decyzje, a także duży spadek wartości spółki obawiając się, że wszystkie słuszne intencje i kierunki rozwoju zostały w ciągu ostatnich lat zgubione. Nie udało się też władzom miasta i decydom zapewnić wystarczającej liczby mieszkań socjalnych. Ponadto, podobnie jak to miało miejsce w Barcelonie, osiedla sąsiadujące z parkiem zasiedlane są prawie wyłącznie przez rodziny o wyższych dochodach i spekulantów nieruchomości, którzy nie mieszkają w tych dzielnicach (Jones, 2020).

Porównanie tkanki urbanistycznej na obszarze wioski olimpijskiej w latach 2003, 2012 i 2022 przedstawiono na ilustracji 4.

3. WNIOSKI

Analizując dwie ostatnie edycje igrzysk olimpijskich organizowanych w Europie, można wskazać przyjętą przez organizatorów metodologię budowy dziedzictwa olimpijskiego. Igrzyska w Atenach miały być spektakularnym powrotem do źródeł idei olimpijskiej. Celem organizatorów było zaspokojenie wygórowanych oczekiwań MKOl-u, bez podstawowego planu i gwarancji wykorzystania tych obiektów po zakończeniu igrzysk (il. 5). Zabrakło analizy możliwości wykorzystania architektury olimpijskiej i oszacowania kosztów utrzymania tych obiektów.

Podobnie jak w przypadku organizatorów zawodów w Barcelonie, gdzie organizacja igrzysk była wpisana w wieloletni plan rozbudowy stolicy Katalonii, igrzyska w Londynie były tylko etapem w rozwoju wschodniej części miasta. Organizatorzy, mimo przeprowadzenia stosownych analiz, błędnie nakreślili założenia projektowe obiektów olimpijskich w fazie przygotowań, czego efektem były problemy z adaptacją obiektów do nowej funkcji i/lub zakresu użytkowania po zakończeniu zawodów (il. 6).

Optymalny schemat implementacji idei dziedzictwa olimpijskiego przedstawiono na ilustracji 7. Zakłada on, że na etapie projektu przewidywana jest forma wykorzystania obiektu w długiej perspektywie czasu, następnie te założenia są modyfikowane o wymagania MKOl-u i poszczególnych federacji. Wypadkowa tych czynników daje podstawę do zaprojektowania obiektu, który będzie pozytywnym dziedzictwem olimpijskim.

4. PODSUMOWANIE

Igrzyska w Soczi, Rio, Pyeongchangu, Tokio i Pekinie sugerują, że mimo różnych zawirowań, skandali i oskarżeń o nadmierne upolitycznienie organizacji sportowych (w tym MKOl-u), nadal będą powstawały na świecie wielkie hale, stadiony olimpijskie i towarzysząca im infrastruktura. Wciąż będą to obiekty wykorzystujące najnowocześniejsze rozwiązania techniczne, które będą świadczyły o panujących trendach stylistycznych i możliwościach technologicznych. Wieloletnie badania pokazują, że przynajmniej na gruncie europejskim projektowanie architektury olimpijskiej musi uwzględniać kompletną strategię wykorzystania tych budynków w długoletniej perspektywie. Ta perspektywa powinna być możliwie szeroka, uwzględniająca również najnowsze zagrożenia, jak chociażby pandemia COVID-19 czy brak stabilności światowych rynków energetycznych. Zły i dobry projekt obiektu olimpijskiego kosztuje tyle samo, ale dziedzictwo dobrego stwarza nowe możliwości na długie lata.

REFERENCES

- Allies, Morrison (2015) *Playing the long game*. Available at: <https://www.alliesandmorrison.com/projects/londons-olympic-legacy> (accessed: 14.01.2023).
- Aragón-Pérez, A. (2019), 'Achievements of Barcelona 1992 in the realm of sustainability: goals of urban legacy and a better quality of life', *Diagoras. International Academic Journal on Olympic Studies*, 3, pp. 12–31.
- ATHOC (2004), *Official Report of the XXVIII Olympiad — vol 1*, Greece.
- Baade, A.R., Matheson, A.V. (2016), 'Going for the Gold: The Economics of the Olympics', *Journal of Economic Perspectives*, 30, pp. 201–218.
- Bach, T. (2018), 'Olympic Games: change or be changed', *Financial Times*. Available at: <https://www.ft.com/content/ef426d2a-c261-11e8-84cd-9e601db069b8> (accessed: 14.01.2023).
- Beriatos, E., Gospodini, A. (2004), '»Glocalising« urban landscapes: Athens and the 2004 Olympics', *Cities*, 21(3), pp. 187–202.
- Bernard, S. et al. (2006), 'Making the News: The 2004 Athens Olympics and Competing Ideologies?', *Olympika*, (XV), pp. 35–56.
- Bernstock, P. et al. (2022), *State of the legacy: reviewing a decade of writings on the regeneration promises of London 2012*, London: UCL Urban Laboratory.
- BioRegional Development Group (2012), *Towards a One Planet Olympics revisited*, WWF-UK, London, UK.
- Brown, T., Brown, B. (2018), 'Siting re-assembly: Queen Elizabeth Olympic Park', *Journal of Landscape Architecture*. Available at: <http://dx.doi.org/10.1080/18626033.2018.1589134> (accessed: 07.07.2023).
- Brunet, F. (2013), *The economic impact of the Barcelona Olympic Games, 1986–2004: Barcelona: the legacy of the Games, 1992–2002*. Available at: http://olympicstudies.uab.es/pdf/wp084_eng.pdf (accessed: 25.09.2022).
- Calder, S. (2007), 'London, capital of the world', *Independent*. Available at: <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/london-capital-of-the-world-766661.html> (accessed: 15.01.2023).
- Clark, C. et al. (2018), 'An Olympic Legacy? Did the Urban Regeneration Associated With the London 2012 Olympic Games Influence Adolescent Mental Health?', *American Journal of Epidemiology*, 187, 3, pp. 474–483. Available at: <https://doi.org/10.1093/aje/kwx205> (accessed: 25.09.2023).
- Dendura, B. (2015), 'Post Olympic City — London 2012', *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddziału PAN w Krakowie*, XLIII, pp. 223–250.
- Garcia-Ramon, M., Albet, A. (2000), 'Pre-Olympic and Post-Olympic Barcelona, a »Model« for Urban Regeneration Today?', *Environment and Planning, A* 32(8).
- Geneviève, Z. (2023), 'Can post-Olympic Games urban regeneration be spontaneous and unplanned? The case of Athens Olympic Games (2004)', *Journal of Convention & Event Tourism*, 24(2), pp. 156–181.
- Girginov, V., Hills, L. (2012), 'A sustainable sports legacy: creating a link between the London Olympics and sports participation' [in:] J.A. Mangan, M. Dyreson (eds.), *Olympic legacies: intended and unintended: political, cultural, economic and educational*, Abingdon: Routledge, pp. 208–233.
- Gold, J.R., Gold, M.M. (2021), 'Olympic legacies and the sustainability agenda', *Nature Sustain*, 4. Available at: <https://doi.org/10.1038/s41893-021-00711-9> (accessed: 07.07.2023).
- Gulsen, G., Holden, R. (2010), 'Olympics Legacy: the London Olympics 2012', *Istanbul Technical University Journal of Faculty of Architecture*, 7(2), pp. 58–73.
- Gyurkovich, M. (2016), 'Contemporary towers of Barcelona and their role in the composition of the metropolis' hybrid urban structure', *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddziału PAN w Krakowie*, XLIV, pp. 243–266.
- House of Commons (2008), *The budget for the London 2012 Olympic and Paralympic Games, Fourteenth Report of Session 2007-08*, London: House of Commons.
- IOC (2013), *Factsheet — Legacies of the Games*. Lausanne: IOC.
- IOC (2017), *Legacy strategic approach: moving forward / International Olympic Committee*. Lausanne: IOC.
- IOC (2018), *Sustainability Essentials*, Lausanne: IOC.
- IOC (2019), *IOC Sustainability Progress Update A review of our 2020 objectives*, Lausanne: IOC.
- Jones, J. (2023), 'Greek Tragedy. Inside deserted £8billion Athens Olympics stadiums with venues left to rot since 2004 Games', *The Sun*. Available at: <https://www.thesun.co.uk/sport/22849178/inside-deserted-athens-olympics-stadiums/> (accessed: 12.07.2023).
- Jones, R.W. (2020), 'London 2012's true legacy is broken promises and dashed social housing dreams', *Mirror*. Available at: <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/london-2012s-true-legacy-broken-22554294> (accessed: 12.07.2023).

- Kennett, C., Moragas, M. (2006), 'Barcelona 1992: Evaluating the Olympic Legacy' [in:] A. Tomlinson, C. Young (eds.), *National Identity and Global Sports Events: Culture, Politics, and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup*, New York: State University of New York Press, pp. 177–195.
- LLDC (2018), *Vision, Mission and Values, Queen Elizabeth Olympic Park*. Available at: <https://www.queenelizabetholympicpark.co.uk/our-story/transforming-east-london/working-at-lldc/vision-mission-and-values> (accessed: 15.01.2023).
- LLDC (2020), *London Legacy Development Corporation Local Plan — IIA and AA Addendum*, London: London Legacy Development Corporation.
- London Development Agency (2004), *London Development Agency Progress Report Q2 2003/04*, London: LDA.
- LOCOG (2012), *London 2012 Olympic Games Official Report*, Volume 1, London: LOCOG.
- London Sport (2022), 'London 2012 Games Legacy Report', *London Sport*. Available at: <http://london sport.org/wp-content/uploads/2022/07/London-2012-report.pdf> (accessed: 28.08.2023).
- Mallon, B. (2010), 'The Olympic Bribery Scandal', *Journal of Olympic History*, ISOH, p. 10.
- Malone, A. (2008), 'Abandoned, derelict, covered in graffiti and rubbish: What is left of Athens' £9billion Olympic »glory«, *Daily Mail*. Available at: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1036373/Abandoned-derelict-covered-graffiti-rubbish-What-left-Athens-9billion-Olympic-glory.html> (accessed: 25.09.2022).
- Morton, C. (2019), 'The 10 Most Popular Cities of 2019', *CN Traveler*. Available at: <https://www.cntraveler.com/galleries/2015-06-03/the-10-most-visited-cities-of-2015-london-bangkok-new-york> (accessed: 15.01.2023).
- Neto, S., Cirilo, C. (2019), Reviewed work 'Review of London 2012 and the Post-Olympics City: A Hollow Legacy?' by P. Cohen, P. Watt, *Journal of Sport History*, 46, 3, pp. 410–411.
- Nevradakis, M. (2012), 'The True Olympic Legacy of Athens: Refuting the Mythology', *Huffpost*. Available at: http://www.huffingtonpost.com/michael-nevradakis/mythology-an-olympic-spor_b_1745857.html (accessed: 22.01.2023).
- Panagiotopoulou, R. (2013), 'The legacies of the Athens 2004 Olympic Games: A bitter-sweet burden', *Contemporary Social Science*, 9, pp. 173–195.
- Papanikolaou, P. (2013), 'Athens 2004. Ten Years Later the Olympic Infrastructure, the Cultural Olympiad and the »White Elephant« Syndrome', *Journal of Power, Politics & Governance*, Vol. 1, No. 1.
- Parker, K., Igielnik, R. (2020), 'On the Cusp of Adulthood and Facing an Uncertain Future: What We Know About Gen Z So Far', *Pew Research Center*. Available at: <https://www.pewresearch.org/social-trends/2020/05/14/on-the-cusp-of-adulthood-and-facing-an-uncertain-future-what-we-know-about-gen-z-so-far-2/> (accessed: 14.07.2023).
- Paszkowski, Z., Kozłowska I. (2018), 'Idee organiczności w urbanistyce terenów nadwodnych', *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 188, pp. 94–106.
- Roan, D. (2015), 'Sport funding facing overhaul to save London 2012 legacy', *BBC*. Available at: <http://www.bbc.com/sport/0/33767555> (accessed: 14.01.2023).
- Rosenthal, S. (2017), 'Olympic cities and the legacy of infrastructure: Barcelona 1992 and Athens 2004', *Senior Capstone Projects*, 655, Vassar College.
- Smith, A. (2010), 'The Development of »Sports-City« Zones and Their Potential Value as Tourism Resources for Urban Areas', *European Planning Studies*, 18, 3, pp. 385–410.
- Smith, H. (2012), 'Athens 2004 Olympics: what happened after the athletes went home?', *The Guardian*. Available at: <http://www.theguardian.com/sport/2012/may/09/athens-2004-olympics-athletes-home> (accessed: 15.01.2023).
- Solanellas, F., Ferrand, A., Camps, A. (2020), *Barcelona 92 A Legacy Case Study*, London: Palgrave Pivot.
- Spolar, C. (2007), 'Barcelona shows what Olympics can mean', *Chicago Tribune*. Available at: <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-2007-08-12-0708110371-story.html> (accessed: 21.01.2023).
- Taraszkiewicz, K., Nyka, L. (2017), 'Role of Sports Facilities in the Process of Revitalization of Brownfields', *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. Available at: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/245/4/042063> (accessed: 07.07.2023).
- The Guardian (2003), 'The preparations for Athens 2004 are turning into a theatre of the absurd', *The Guardian*. Available at: <http://www.theguardian.com/sport/2003/mar/26/olympicgames> (accessed: 25.01.2023).
- Weed, M. (2013), 'London 2012 legacy strategy: did it deliver?', *Handbook of the London 2012 Olympic and Paralympic Games*, Abingdon: Routledge.
- Whannel, G. (2021), 'The Olympic Games and the Problems of Legacy: The London Stadium Story', *Journal of Olympic Studies*, 2, 1, pp. 29–52.
- WWF Greece (2004), *Environmental assessment of the Athens 2004*, WWF Greece, Athens.
- Zimbalist, A. (2015), *Circus Maximus: The Economy Gamble Behind Hosting the Olympics and the World Cup*, Washington D.C.: Brookings Institution Press, pp. 71–75.